

ΕΡΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΤΡΑΤΟΣ - Εργοθεραπευτής
ΤΖΟΥΒΕΛΑΚΗΣ ΠΑΝΑΠΩΤΗΣ - Εργοθεραπευτής

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ ΣΕ παιδιά, λόγω της ποικιλομορφίας τόσο στην αιτιολογία, όσο και στην συμπτωματολογία, χρειάζεται δυναμική και πολύπλευρη προσέγγιση από εκπαιδευτικές-αποκαταστασιακές ειδικότητες όπως: Παιδοψυχίατρος, Νευρολόγος, Ψυχολόγος, Ειδικός Παιδαγωγός, Εργοθεραπευτής, Λογοθεραπευτής, Κοινωνικός Λειτουργός, Δάσκαλος Σχολείου.

Σαν αρχή της εργασίας μας, θέσαμε να μην κατηγοριοποιήσουμε ηλικιακά και κατά συμπτωματολογία τον πληθυσμό των παιδιών με Μαθησιακές Δυσκολίες, παρά να παρουσιάσουμε τις γενικές αρχές που διέπουν την Εργοθεραπευτική παρέμβαση.

Τα παιδιά με ΜΔ, πέρα από την προβληματική σχολική επίδοση, συχνά παρουσιάζουν πολλά από τα παρακάτω γνωστικά-νευρολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά:

- ♦ Υποτονικότητα -Υπερκινητικότητα
- ♦ Διάσπαση προσοχής
- ♦ Υπολειμματική εδραίωση πλευρίωσης
- ♦ Διαταραχές αισθητικοκινητικής αντιληπτικότητας – ελλειψής οπτικοκινητικός συντονισμός (Οπτικογραφοκινητική διάκριση)
- ♦ Αδεξιότητα (διαταραχές αδρού-λεπού συντονισμού)

- ♦ Εμμονές-στεροτυπικός τρόπος δράσης
- ♦ Διαταραχές μνήμης (μακροπρόθεσμη-βραχυπρόθεσμη)
- ♦ Δυσκολίες στην οργάνωση
- ♦ Διαταραχές χωροχρονικής οργάνωσης
- ♦ Δυσκολίες σε λογικομαθηματικές έννοιες
- ♦ Έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού
- ♦ Έλλειψη αφαιρετικής σκέψης
- ♦ Δυσκολία διάκρισης μελωδίας-ρυθμού
- ♦ Απόρριψη λόγω αποτυχιών-αρνητισμός
- ♦ Ψυχο-Συναισθηματικές διαταραχές
- ♦ Προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολικό περιβάλλον-δυσκολίες προσαρμογής, σχολική φοβία
- ♦ Προβλήματα συνεργασίας σε ομάδα
- ♦ Ελειμματική λεκτική-εξωλεκτική επικοινωνία
- ♦ Προβλήματα δημιουργικής έκφρασης

Κύριο έργο του Εργοθεραπευτή σε παιδιά με Μ.Δ είναι η απόκτηση, εκπαίδευση, και καλλιέργεια δεξιοτήτων καθώς και η εξεύρεση εναλλακτικών-συμπληρωματικών τρόπων μάθησης μέσω των αισθήσεων, με χρήση κατευθυνόμενων δραστηριοτήτων, παιχνιδιών και ασκήσεων (κινητικών, πνευματικών κ.λπ.) που έχουν ως στόχο να συμβάλλουν στην πλήρη και επιτυχή σχολική και κοινωνική ένταξη ή επανένταξη των παιδιών αυτών.

Η ΕΡΓΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ-ΠΑΙΧΝΙΔΙ

ΠΑΙΧΝΙΔΙ είναι η ελεύθερη ή κατευθυνόμενη απασχόληση-δραστηριότητα του φυσικού και νοητικού δυναμικού του ατόμου με στόχο την ψυχαγωγία, εκπαίδευση, κοινωνικοποίηση, και θεραπεία του που οφείλεται στην έμφυτη ορμή του ανθρώπου για δράση (ΦΙΛΙΠΠΑΚΗΣ 1992).

Στο κατευθυνόμενο παιχνίδι-δραστηριότητα μέσα σε σαφείς και προκαθορισμένους κανόνες-όρια, ζητείται από το παιδί να ενεργήσει και να επιτύχει το σκοπό που ο θερα-

πευτής θέτει, τόσο σε ατομική όσο και σε ομαδική βάση ανάλογα με την ένταξη του παιδιού σε ομαδικό ή όχι πεδίο δράσης.

4 Σύμφωνα με διαχρονικές έρευνες, το χωρίς αποκλίσεις παιχνίδι του παιδιού, έχει άμεση σχέση με τη σχολική επίδοσή του. Σε πληθυσμούς προσχολικής ηλικίας έχει αποδειχθεί ότι παιδιά που υστερούσαν σε αισθητικοαντιληπτικές λειτουργίες κατά το παιχνίδι τους, δηλαδή παρουσίαζαν έλλειψη συντονισμού, δυσκολίες στο τρέξιμο, πήδημα, σκαρφάλωμα, δυσκολίες διάκρισης δεξιού-αριστερού, δυσκολίες σε χειροτεχνίες-κατασκευές, συναρμολογήσεις, ζωγραφική κ.λπ., στην σχολική ηλικία εμφάνιζαν μαθησιακές δυσκολίες κυρίως στο γραπτό λόγο (δυσγραφία-δυσορθογραφία) (MYERS & HAMMILL 1976).

ΤΟ ΑΪΒΑΘΜΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ, ΠΡΟΣΦΕΡΟΝΤΑΣ στο παιδί μονοδιάστατη προσέγγιση στη μάθηση, δίνει λίγες ευκαιρίες για πολύπλευρη αισθητικοκινητική, γνωστική και κοινωνική εκπαίδευση. Σε παιδιά λοιπόν σχολικής ηλικίας, κυρίως Α, Β, Γ Δημοτικού, όπου συνυπάρχουν έντονες μαθησιακές δυσκολίες και καθολικά προβλήματα προσαρμογής (MOORE 1966) οι κατευθυνόμενες δραστηριότητες –παιχνίδια μέσω της λειτουργικής ερμηνείας στη σχέση αίτιο-

αποτέλεσμα πρέπει να συμπληρώσουν την συνήθη εκπαιδευτική διαδικασία και να δώσουν λύσεις μέσω άλλων αισθητηριακών οδών.

Για παράδειγμα σε παιδί που παρουσιάζει μαθησιακές δυσκολίες (ανάγνωση) λόγω οπτικοαντιληπτικών διαταραχών, προτείνονται δραστηριότητες που διδάσκουν το παιδί να διακρίνει τις λέξεις και την έννοιά τους, μέσω και των άλλων αισθητηριακών οδών.

Η μεθοδολογία στην οποία θα στηριχθεί το Εργοθεραπευτικό πρόγραμμα, θα στηρίζεται στις παρακάτω αρχές:

- α) ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΚΟΛΟ ΣΤΟ ΔΥΣΚΟΛΟ
- β) ΙΣΧΥΡΟΠΟΙΗΣΗ «ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΑΝΑΚΥΚΛΩΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΑΝΑΤΡΟΦΟΔΟΤΟΥΜΕΝΗΣ ΑΛΥΣΙΔΑΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ»
(η επιτυχία θα φέρει επιτυχία ενώ η αποτυχία θα φέρει αποτυχία) (HERBERT 1989) μέσω απευαισθητοποίησης του αισθήματος αποτυχίας αφού το αποδιδόμενο έργο ελέγχεται μεν από τον θεραπευτή αλλά δεν προσεγγίζεται στο παιδί ως λάθος.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Αφού αξιολογηθεί από τον εργοθεραπευτή εξ-ατομικευμένα το δυναμικό του παιδιού, καταρτίζεται ειδικό πρόγραμμα στο Τμήμα Εργοθεραπείας που συνίσταται στις εξής ασκήσεις:

ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΠΛΕΥΡΙΩΣΗΣ

Ισχυροποίηση της σε λανθάνουσα κατάσταση κυρίαρχης πλευράς και δραστηριοτήτων εγκεφαλικής ωρίμανσης.

ΑΝΑΛΥΣΗΣ- ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ (PUZZLES)

Από το μερικό στο ολικό και αντίστροφα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΣΩΜΑΤΟΓΝΩΣΙΑΣ

Τα παιδιά ζωγραφίζουν και κόβουν ένα ανθρώπινο σώμα (περίγραμμα) και ύστερα δραματοποιούν.

ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟ

- Στερεογνωσία, ανακάλυψη-εξερεύνηση-

διάκριση αντικειμένων και σχημάτων χωρίς οπτικό ερέθισμα, με την αφή.

- Παιχνίδια κατευθυντικότητας (λαβύρινθοι).
- Ασκήσεις διάκρισης δεξιού-αριστερού.
- Ρολοί. Τα άνω άκρα γίνονται δείκτες.

ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ-ΕΔΡΑΙΩΣΗΣ

ΛΟΓΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΟΧΡΟΝΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

- Καρτέλες με τις βασικές έννοιες του χώρου (πάνω-κάτω, μέσα-έξω κ.λπ.).
- Κολλάζ, όπου τα παιδιά κόβουν και ομαδοποιούν εικόνες που αφορούν ένα θέμα.
- Ενσφηνώσεις: Κατηγοροποίηση-ταξινόμηση-σύγκριση με ένα ή περισσότερα δεδομένα.

ΡΥΘΜΟΥ, ΑΚΟΥΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΠΤΙΚΗΣ

ΕΝΤΟΠΙΣΗΣ, ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ

- Ανάλογα με τον ρυθμό ή τη συχνότητα των χτυπημάτων με τα χέρια-τύμπανο κ.λπ., εκτελούν προσυμφωνημένες εντολές.
- Ασκήσεις με κλειστά μάτια (εντοπίζουν το ένα το άλλο, δημιουργούν ομάδα με βάση ένα ή περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά, εντοπίζουν και βρίσκουν αντικείμενο που παράγει ήχο).
- Αναγνώριση-ταύτιση ομοίων σχημάτων με ταχύτητα (πχ. σε Η/Υ το σχήμα περνά με ταχύτητα μπροστά από την οθόνη και το παιδί πρέπει πατώντας το πλήκτρο να προλάβει να κάνει την σωστή ταύτιση).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΛΕΠΤΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΥΛΙΚΩΝ-ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΧΡΗΣΗΣ

Κατασκευάζοντας, τα παιδιά ταυτόχρονα μαθαίνουν τη χρήση υλικών, τη σύσταση της ύλης και πρακτικά εμπεδώνουν και μαθηματικές έννοιες.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΛΙΚΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ

ΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ (ΛΕΞΕΙΣ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ)

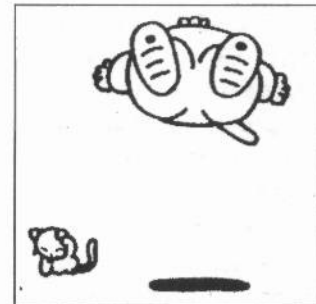
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΩΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ (αδρός συντονισμός)

- Πέρασμα μέσα από γραφικό σύμβολο.
- Περπάτημα, πήδημα, τρέξιμο κλπ πάνω σε γραφικό σύμβολο.
- Αναπαράσταση γραφικών συμβόλων με το σώμα.

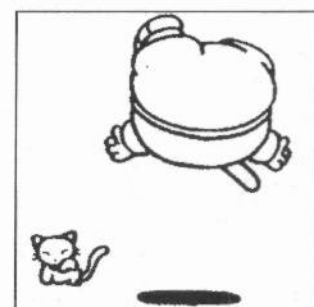
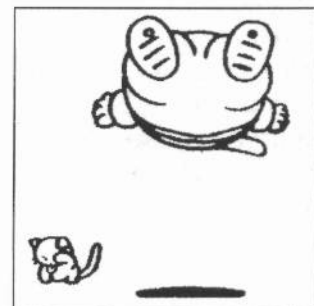
ΑΝΙΧΝΕΥΣΗ-ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΓΡΑΦΙΚΩΝ

ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΜΕΣΩ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΑΚΩΝ ΟΔΩΝ

- Ανίχνευση και αναγνώριση με χρήση projector overhead.
- Έμφαση σε λειτουργία σε διαφορετικά επίπεδα (κάθετο-

5

οριζόντιο) με ανάλογες θέσεις του παιδιού.

- Ανίχνευση-αναγνώριση γραφικού συμβόλου χωρίς όραση με υλικά διαφορετικής υφής (πχ. γυαλόχαρτο).

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΜΕ ΠΟΙΚΙΛΑ ΥΛΙΚΑ, ΤΕΧΝΙΚΕΣ, ΤΡΟΠΟΥΣ

Με αφρό, ψαλίδια και χαρτόνια, πρωτότυπους τρόπους γραφής (κατασκευαστική γραφή) όπως νεροπίστολο, φασόλια, δακτυλομπογιές, πατούσες κλπ.

ΓΡΑΦΗ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΧΩΡΟ

Γραφή σχημάτων, συμβόλων, κατευθύνσεων, λέξεων με διαφορετικά μεγέθη σε πολυεπίπεδο και περιορισμένο χώρο.

ΓΡΑΦΗ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΟΥΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΣΧΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ

- Κατασκευή αφίσας.
- Σχήματα σε αντιστοιχία με λέξεις.

6

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

- Μέσα από το παιχνίδι των ρόλων και τη δραματοποίηση, μαθαίνουν π.χ. να χειρίζονται κούκλες ή να κινούν το σώμα τους και τα χέρια τους σε σχέση με το «σενάριο» και σε συνεργασία με τα άλλα παιδιά και τον θεραπευτή.

- Συνθέσεις με καρτιά -μπουκάλια κ.λπ.
- Έκφραση-επικοινωνία μέσω ζωγραφικής -μουσικοκίνησης κλπ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΜΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ.

Το παιδί μαθαίνει να πετυχαίνει κάτι χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν μικρότερο ενεργειακό δυναμικό και σωστό ποσό δύναμης.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΕΠΑΝΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΚΖ

- Συσχετισμός, κατηγοροποίηση, ομαδοποίηση και βιωματική αναπαράσταση ΔΚΖ.
- Λύση σε καθημερινά λειτουργικά προβλήματα του παιδιού.
- Κυκλοφοριακή αγωγή.
- Χρήση χρήματος.
- Καταρτισμός προγράμματος στο σπίτι
- Συμπεριφοριστικοί κανόνες

Οι παραπάνω δραστηριότητες παρουσιάζονται ενδεικτικά και βέβαια αποτελούν αριθμό από μια πολύ μεγάλη γκάμα δραστηριοτήτων που ο έμπειρος θεραπευτής θα εφαρμόσει στο παιδί με ΜΔ. Επίσης, πρέπει να αναφέρουμε ότι οι δραστηριότητες ομοδοποιήθηκαν μόνο για τη καλύτερη παρουσίασή τους, αφού στην πραγματικότητα τις περισσότερες φορές οι στόχοι επικαλύπτονται.

ΚΛΕΙΝΟΝΤΑΣ, ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΑΦΕΡΘΕΙ ΟΤΙ κατά τον RUTTER «η πρόβλεψη για επαγγελματική ένταξη δεν είναι ιδιαίτερα καλή στα παιδιά με ΜΔ, ιδιαίτερα όταν δεν έχουν υψηλό νοητικό δυναμικό και κοινωνικά προνομιούχο υπόβαθρο, κάτι που ωφείλεται κυρίως στα προβλήματα που εμπίπτουν από τις συνοδές διαταραχές συμπεριφοράς που προκαλεί η αποτυχία και η ματαίωση» (Μ. ΤΣΟΥΡΙΑΔΟΥ 1987).

Παράλληλα λοιπόν με τα παραπάνω προγράμματα, στα παιδιά λίγο μεγαλύτερης ηλικίας (άνω της Δ΄ Δημοτικού όπου έχει εδραιωθεί στο παιδί ένα συγκεκριμένο μαθησιακό υπόβαθρο), πιθανότατα θα χρειαστεί ο εργοθερα-

πυτής να καταστρώσει και πρόγραμμα εκπαίδευσης και επανεκπαίδευσης με αποκαταστασιακό στόχο, που θα οδηγήσει δηλαδή το παιδί στη κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση του, και θα του δώσει ερεθίσματα για τον προεπγγελματικό και επαγγελματικό προσανατολισμό του.

ΕΡΕΥΝΑ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Μια πρώτη απόπειρα να δούμε τα αποτελέσματα των παραπάνω προτεινόμενων προγραμμάτων, φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί. Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί, απευθύνθηκε στους γονείς 47 παιδιών που αντιμετώπιζαν μαθησιακές δυσκολίες και παρακολουθούσαν προγράμματα ειδικά σχεδιασμένο για τις ανάγκες τους, παράλληλα με τη σχολική τους φοίτηση και αποτελεί μια πρώτη εντυπωσή τους.

Τα παιδιά ήταν ηλικίας 7-13 χρόνων και παρακολουθούσαν το πρόγραμμα Εργοθεραπείας τουλάχιστον για 4 μήνες, επί 3 ωριαίες συνεδρίες εβδομαδιαίως σε Ιδιωτικό Κέντρο στη Δυτική Αττική. Τα αποτελέσματα ήταν τα παρακάτω:

ΤΟΜΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΠΑΙΔΙΑ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΑΝ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ =47
1. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ	37 (78%)
2. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΟΝ ΧΡΟΝΟ	38 (81%)
3. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ	38 (81%)
4. ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ	33 (70%)
5. ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ	33 (70%)
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	39 (83%)
7. ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	40 (85%)
8. ΜΕΙΩΣΗ ΔΙΑΣΠΑΣΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ	34 (72%)
9. ΜΕΙΩΣΗ ΥΠΕΡΙΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	31 (66%)
10. ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ	38 (81%)
11. ΓΕΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	37 (78%)

Ο παραπάνω πίνακας αποτελεί μια υπό επεξεργασία φόρμα, αφού η όλη προσπάθεια βρίσκεται σε πειραματική φάση προς επεξεργασία περισσότερων στατιστικών και αναλυτικών δεδομένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η εργοθεραπεία στην αποκατάσταση* Λ. Σύρρου-Κωστάκη εκδ. ΤΕΙ Αθηνών
- Η εργοθεραπεία στα παιδιά με μαθησιακά προβλήματα.*
Ενημερωτικό έντυπο Συλλόγου Ελλήνων Εργοθεραπευτών.
Occupational Therapy for Children H. Clancy- M. Clark, Εκδ. Chirhill Livingstone N.Y.
- Occupational Therapy Makes Good Sense* Ενημερωτικό έντυπο American Occupational Therapy Association.
- Make learning possible* Ενημερωτικό έντυπο American Occupational Therapy Association.
- Παιδί και παιχνίδι* εκδ. Εργοθεραπευτικές εφαρμογές αποκατάστασης.
Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας Τόμοι Α' και Β' Μ. HERBERT εκδ. Ελληνικά γράμματα.
- Ψυχολογία της νοημοσύνης* Γ. Κροσανάκης, εκδ. Αθήνα.
- Εξελικτική ψυχολογία* Ι. Παρασκευόπουλος, Τόμοι 1-4, εκδ. Αθήνα.
- Dyslexia* T.R. Miles εκδ. Granada London.
- Δυσλεξία* Πόρποδας Κ. εκδ. Γράμματα
- Η αντιμετώπιση της δυσλεξίας* Λ. Μπουραϊέρ εκδ. Κεδρος.
- Δυσλεξία* Α. Καπραθίου εκδ. Ιών.
- Η επιθετικότητα στην οικογένεια το σχολείο και την κοινωνία*
Διάφοροι συγγραφείς εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Από την κίνηση στη γραφή* C.Rieu-M. Frey - Kerouedan εκδ. Καστούμη
- Η αισθητική αγωγή του παιδιού* Γ. Τρούλης, εκδ. Γρηγόρη.
- Pre-writing skills* M. Dunn Klein εκδ. Domnunication skill builders.
- Ψυχοκινητική αγωγή και επανεκπαίδευση*, A. De Meur-L. Staes. Εκδ. Δίπτυχο.
- Μαθησιακές δυσκολίες. Σύγχρονες απόψεις και τάσεις* Πρακτικά Σεμιναρίου. Εκδ. Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού.
- Ανάγνωση- γραφή. Ψυχολογισιολογική προσέγγιση* Δ. Ζάχος. Εκδ. Κέντρο Ψυχολογικών Μελετών.
- Διαγνωστικές Δοκιμασίες στη Νευροψυχολογία - Νευρογλωσσολογία*, Χ. και π. Σ. Καπραθίου. Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ».
- Δυσλεξία* Σ. Μάρκου. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Διάγνωση Δυσλεξίας. Μέθοδος 222* Χ. Καπραθίου Β. Δάλλα- Μ. Μαργά. Εκδ. ΕΛΛΗΝ.
- Διαδακτική μεθοδολογία και προσχολική πρακτική* Α. Παπάς. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Προετοιμάστε το παιδί σας για το σχολείο* Λ. Ντωγιόν Ρισόρ. Εκδ. Καστανιώτη
- Διαταραχές λόγου στην παιδική ηλικία* Α. Παπασιλέγκα, εκδ. Αθήνα.
- Οι διαταραχές της ομιλίας σε παιδιά* Κ. Αλεξάνδρου, εκδ. Αθήνα
- Γνωστική ανάπτυξη* Λ. Λουριά, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Οι παράλληλοι εαυτοί μας και το βουβό δεξί ημισφαίριο* Ε. Σαββάκη εκδ. Παν/κές εκδ. Κρήτης.
- Οι Μονόκεροι υπάρχουν* V. Vitale, εκδ. Θυμάρι.
- Το παιδικό σχέδιο* Φ. νε Μερντιέ, εκδ. Υποδομής.
- Τα προβλήματα διδασκαλίας της πρώτης γραφής και ανάγνωσης* Τ. Ανθούλιας, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Ασκήσεις σκίτσου* Τ. Μουζάκης- Νεολής, εκδ. Αθήνα
- Μάθηση και κοινωνία* Γ. Παπαμιχαήλ, εκδ. Οδυσσέας.
- Παιχνίδια με την άμμο* D. Kalfi. εκδ. Αρσενίδη.
- Οικογένεια* Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του παιδιού. εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Το παιδί το παιχνίδι και η πραγματικότητα* Ν. Binnikot, εκδ. Καστανιώτη.
- Για να γνωρίσουμε και να διαπαιδαγωγήσουμε σωστά το παιδί* Η. Ηλιοπούλου εκδ. Πάτρα.
- Κλινική Νευροψυχολογία-Νευρογλωσσολογία* Χ. & π. Σ. Καπραθίου εκδ. ΕΛΛΗΝ

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Γ' Διεθνές συνέδριο *δυσλεξίας* Παυλίδης, Γ. Περιοδικό «Ανοιχτό σχολείο» Τεύχος 14.
- Η *δυσλεξία* Πόρποδας, Κ. Περιοδικό «Ανοιχτό σχολείο», Τεύχος 3.
- Δυσλεξία* Σαββάκη, Μ. Περιοδικό «Ανοιχτό σχολείο» Τεύχος 32.